

PERSONALIA

RNDr. Ivan Pišút, DrSc. (*13. 3. 1935 – †14. 12. 2017) – náš učiteľ, priateľ a neúnavný terénny výskumník

Na predvianočnom posedení Oddelenia nižších rastlín Botanického ústavu SAV dňa 19. 12. 2006 vládne slávnostná atmosféra. Vedúca oddelenia predstavuje riaditeľovi a kolegom úplne novú knihu, ktorá je autorským a editorským dielom štyroch z nich. Z autorov sa na hony šíri radosť, na ďalších tvárach vidno prekvapenie, ale jeden z kolektívu je úplne zaskočený. Mračí sa pri stole a rozmýšľa nad nevďakom mladých. V hlave 71-ročného Ivana Pišúta behajú otázky: „Kedy to urobili? Ako to, že o tom neviem? Prečo aj mňa neoslovili, aby som tam niečo dodal?“ Sám si v duchu aj odpovedal: „Už som dôchodca, nerátajú so mnou. No pekne!“ Z nostalgie ho vytrhne záverečná časť príhovoru Anky Lackovičovej: „Verím, že knihu budú mať na policičke blízko stola mnohí známi lichenológovia a hlavne jeden z nich – myslím Dr. Pišúta, ktorému sme knihu venovali ako „Festschrift“ k jeho vlašajším 70. narodeninám.“ Tvár sa rozjasnila, ústa sa usmiali, šok pretrvával ešte zopár minút...

Toto je jedna z mnohých nezabudnuteľných príhod, ktoré sme zažili s našim obľúbeným učiteľom a priateľom Ivanom. Pri príležitosti jeho životných jubileí vyšlo v uplynulých rokoch viacero bibliografií: najpodrobnejšie so zoznamom publikovaných prác od P. Lizoňa (1985), B. Matouška (2000), s doplnkami od A. Lackovičovej a A. Guttovej (1995, 2015, 2018), precízne hodnotiace (Lisická 1985), faktografické (Jančula 2010) či veľmi citlivé (Liška 2015). Naším príspevkom chceme (aj nostalgicky) zaspomínať na roky minulé, ktoré sme mohli stráviť po jeho boku a vzdať mu hold za jeho prácu a život.

Rodina. Dr. Ivan Pišút sa narodil 13. 3. 1935 v Bratislave ako prvé dieťa právnikov Jozefa Pišúta a Márie, rod. Kutlíkovej. Rodina mala silné národné povedomie vzhľadom na skutočnosť, že matkin pradedo bol jeden z najznámejších národných buditeľov 19. storočia – Michal Miloslav Hodža (zomrel ako exilant v Českom Těšine) a jej dedo Vendko a otec Vladimír Kutlík boli taktiež za národné zmýšľanie zo strany uhorských úradov kruto prenasledovaní. Ivanov otec zomrel po operácii slepého čreva v čase, keď mal Ivan iba 16 rokov. O výchovu svojich detí a ich štúdium (mladší syn Fedor – právnik, najmladšia dcéra Tatiana – historička) sa tak musela v ťažkých päťdesiatych rokoch postarať matka. Ako neskôr vravel Ivan, mama mu veľmi dôverovala a až neuveriteľne sa na neho v bežnom živote spoliehala. Sám bol ženatý dvakrát, s druhou manželkou Dr. Irenou Pišútovou, rod. Hynie, žil šťastne 52 rokov a vychoval tri deti: vlastného syna Petra (1966) a nevlastné deti Žofiu a Martina.

Štúdium a budovanie vedeckého profilu. Celý svoj život prežil, s výnimkou frontového obdobia a vysokoškolského štúdia, v Bratislave. Tu na

Gymnázium (na Grösslingovej ul.) v r. 1953 s vyznamenaním maturoval, na Prírodovedeckej fakulte Slovenskej univerzity absolvoval 4 semestre a sem sa po promócií na Biologickej fakulte Karlovej Univerzity v Prahe v r. 1958 vrátil. Praha mu dala veľa. Okrem nových znalostí to boli predovšetkým stretnutia so vzácnymi pedagógmi a zaniatenými ľuďmi, ktorí podporili jeho stredoškolský zámer venovať sa lichenológii. V tom čase, ako hovoril, bol prof. Z. Černohorský privedený zaťažený radiacou a pedagogickou prácou a tak sa jeho učiteľom stal J. Nádvorník, ku ktorému pravidelne a vytrvalo dochádzal do bytu, kde sa učil determinovať položky. Objekty jeho diplomovej práce, lišajníky rodu *Cladonia*, ho sprevádzali po celý život. Rovnako mu k srdcu prirástli cyanofilné lišajníky rodu *Collema*, ktorým sa venoval vo svojej dizertácii na PrF UK v Prahe (CSc. – r. 1967). Titul RNDr. získal v r. 1970 na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Pre mnohé prekážky doktorskú dizertačnú prácu „Epifytické lišajníky Slovenska“ vypracoval až na Botanickom ústave SAV. Prácu prinášajúcu poznatky o súdobej diverzite epifytických lišajníkoch, jej zmenách v čase a priestore Slovenska obhájil a titul DrSc. získal v r. 1997.

Pracoviská. Pracovná púť Dr. Pišúta nebola komplikovaná, vo svojom živote mal troch zamestnávateľov. Začínal v Slovenskom ústave pamiatkovej starostlivosti, kde pôsobil spočiatku ako volentér (ako sa sám označil) a v r. 1958–1961 sa venoval problematike chránených území z hľadiska nižších rastlín. Takáto takmer administratívna práca ho však neuspokojovala, jeho nepokojný duch ho hnal vpred. V Botanickom oddelení Slovenského národného múzea mal v r. 1961–1989 viacero možností na naplnenie svojich bohatých predstáv a prežil tu najturbulentnejšiu časť svojho pracovného života. Optimálne podmienky a zázemie pre vedeckú prácu mu v r. 1989–2017 poskytol Botanický ústav SAV. Tu v rokoch 1990–2003 ako samostatný/vedúci vedecký pracovník, v r. 2004–2008 na dohodu ako riešiteľ jedného z projektov grantovej agentúry APVV a neskôr ako vedec na voľnej nohe (volentér, vravel: „ako som začal, tak som skončil“).

Zbierky. Srdcovou záležitosťou Ivana Pišúta po celý život boli zbierky rastlín a húb, ktoré považoval za nevyhnutné pre prácu botanika a zároveň si ich cenil ako kultúrne dedičstvo krajiny. Preto si pri príchode do Prírodovedného múzea Slovenského národného múzea (SNM) dal za úlohu zveľadiť čo možno najviac tamojšiu zbierku nižších rastlín. To sa mu aj podarilo predovšetkým záchranou starých herbárov roztrúsených a zabudnutých v rôznych zariadeniach po celom Slovensku, vlastným zberom a v priaznivejších časoch aj nákupom od rôznych zberateľov. Výmenou za vlastnú zbierku *Lichenes Slovakiae exsiccati* (r. 1964–1980, 12 zväzkov, 300 taxónov, 7 500 položiek) získal zo zahraničných inštitúcií ca 6 000 položiek cenného porovnávacieho materiálu z celého sveta. O jeho úsilí hovoria nasledujúce čísla: z pôvodne malého počtu položiek – 460 lišajníkov a 1 676 machov – počet akvizícií do r. 1989 stúpol približne na 105 000. Treba pripomenúť aj skutočnosť, že Ivan mal najväčšiu zásluhu

na záchrane zbierky Andreja Kmeťa (asi 77 900 herbárových položiek), ktorú sa podarilo premiestniť z nevyhovujúcich podmienok v Martine do SNM v Bratislave. Zbierka obsahuje cez 35 tisíc nižších a viac ako 42 tisíc vyšších rastlín, patrí k nej aj takmer 1 800 položiek semien.

Od r. 1990 začal Dr. Pišút spolu s A. Lackovičovou budovať zbierku lichenizovaných húb aj v obnovenom Botanickom ústave SAV. Spočiatku sa malá kolekcia položiek zместila do dvoch nevelkých skriň na chodbe jedného z ústavných domčekov. Neskôr sa aj vďaka novým posilám A. Guttovej či E. Lisickej rozrástla tak, že v r. 2001 obsahovala 12 800 položiek. Jej cena stúpla nákupom časti exsikátových zbierok (Lichenes minus cogniti H. Kashiwadani, Lichenes japonici exsiccati I. Yoshimura, Lichenes sinenses exsiccati J. C. Wei, Lichenotheca latinoamericana H. Sipman, Lichenes selecti exsiccati Upsaliensis, Lichenes isidiosi et soorediosi exsiccati T. Tønberg, Lichenes canadenses exsiccati, Lichenes poloniae exsiccati W. Fałtynowicz, M. Kukwa, P. Czarnota, Lichenes exsiccati selecti G. Follmann, Lichenes exsiccati Umbilicariaceae B. Feige, H. T. Lumbsch, Plantae graecenses, Lichenotheca graecensis W. Obermayer, Lichenes selecti exsiccati A. Vězda, Lichenes rariores exsiccati A. Vězda, či darmi (Lichenes delicati exsiccati editae in memoriam A. Vězda, E. Farkas, Cladonia exsiccate H. Sandstede). V r. 2009 získala spolu s nelichenizovanými hubami a machorastami moderné priestory v novej budove ústavu v areáli SAV. V súčasnosti obsahuje cca 16 000 položiek z nášho územia aj zo zahraničia (viac ako 50 krajín).

Osvetová činnosť. Veľa energie venoval Ivan tiež osvetovej činnosti. Ako prvý v strednej Európe usporiadal samostatné výstavy venované lišajníkom či lichenológii (1962, 1975, 1985), materiálom a sprievodným textom doplnil tématické expozície pracoviska. Spolu s ďalšími nadšencami oživil a udržiaval dlhé roky činnosť kryptogamológov Slovenskej botanickej spoločnosti, propagoval huby vo verejných médiách, pomáhal v hubárskej poradni. Vďaka nemu sme v sedemdesiatych rokoch zaviedli v jarnom čase otvorenie lichenologickej sezóny, na ktorú prichádzali do Bratislavy lichenológovia a ich priaznivci z bryologických a mykologických kruhov z mnohých slovenských aj českých pracovísk. Z tejto tradície vznikli neskôr bryologicko-lichenologické dni SBS a ČBS. Najvýznamnejším počinom pri šírení osvetu, ktorému sa dostalo uznanie aj na kongrese IAL 1996 v Salzburgu, je inštalovanie pamätnej tabule na rodný dom Alexandra Zahlbrucknera vo Svätom Jure. Ivanovu ideu sa podarilo naplniť v r. 1985 pri príležitosti 125. výročia narodenia jurského rodáka. Od tých čias toto pamätné miesto navštívili mnohí lichenológovia z početných európskych krajín, okrem Československa aj z Maďarska (E. Farkas, L. Lőkös), Poľska (L. Lipnicki), Ukrajiny (S. Ya. Kondratyuk), Rakúska (J. Poelt, H. Mayrhofer), Nemecka (P. Scholtz, M. Giersberg), Španielska (A. Crespo, Z. Ferencová), Portugalska (S. Munzi, L. Concostrina Zubiri), Rumunska (K. Bartók), Talianska (L. Paoli), Veľkej Británie (P. James, O. W. Purvis), Írska (S. Murhphy), Dánska (V. Alstrup) a iných.

Prekážky vo vedeckej činnosti. Napriek dosahovaným výsledkom sa nedostávalo Dr. Pišútovi rad rokov náležitého ocenenia. Naopak, jeho jasný postoj k politickej situácii po r. 1968 a emigrácia brata Fedora do Nemecka mu komplikovali nielen súkromný život, ale znemožnili mu na rad rokov postup v zamestnaní, zahraničný výskum, publikovanie v zahraničných časopisoch, vedenie študentov a aspirantov, ba dokonca aj posudzovanie postupových prác a písanie recenzií. Je príznačné, že po zmene podmienok aktívny pesimista Ivan nepatril k tým, ktorí sa sťažovali na skrivodlivosť doby a samozrejme, žiadnej satisfakcie sa mu ani nedostalo. Paradoxné je, že práve menšie množstvo zahraničných publikácií a karentovaných článkov z tohto obdobia sa mu neskôr snažili vyčítať jeho „priaznivci“.

Aj toto bol jeden z dôvodov, pre ktoré sa rozhodol v r. 1989 prijať ponuku vedúceho Oddelenia geobotaniky Botanického ústavu SAV – Dr. Š. Maglockého, ktorý mu ponúkol uvoľnené miesto po bryologičke Dr. A. Kubinskej. Bolo to paradoxne v čase, keď mnohí zamestnanci rozmýšľali, ako a kam z ústavu odísť, pretože práve v tom roku sa mala inštitúcia presťahovať do novopostavenej budovy v Nitre. K sťahovaniu z Bratislavy napokon vďaka zamatovej revolúcii neprišlo a Ivan získal potrebný priestor a čas na dokončenie svojho projektu mapovania epifytických lišajníkov na Slovensku, kapitoly do Červenej knihy a iným.

Publikačná činnosť. Najúspešnou kapitolou aktivít I. Pišúta je jeho publikačná činnosť. Celkovo je autorom, resp. spoluautorom takmer 490 prác, z toho 9 kníh, 10 knižných kapitol, 234 vedeckých prác venovaných botanike, jej histórii a ochrane prírody, napísal tiež 71 populárno-odborných prác, 57 biografii a 19 recenzií. K historickým aj aktuálnym udalostiam sa vyjadril v takmer stovke obsiahlejších článkoch, glosách či drobných príspevkoch v novinách a časopisoch. Jeho vedecké práce sú zamerané na taxonómiu, fytogeografiu a ekológiu lišajníkov v európskom a ázijskom priestore. Priekopnícke aj vo svetovom meradle sú práce venované výskumu vplyvu znečistenia ovzdušia na lišajníky v priemyselných oblastiach Slovenska s rôznym typom emisií (ťažké kovy, SO₂, magnezit). Na území Slovenska, ale aj iných štátov Európy (napr. Bulharsko, Grécko – Andros, Portugalsko – Madeira, Rumunsko) a Ázie (Rusko – Sibír, Západný Kaukaz, Tadžikistan, Turecko, Turkménia, Uzbekistan a iné) zistil desiatky dosiaľ neudávaných druhov, opísal viacero taxónov nových pre vedu.

Záľuby. Ivan rád kreslil, napríklad suchým pastelom. Nie tak dávno takto stvárnil toskánsku krajinu pri Siene a vršky Maremmy. Pekný je farebný jesenný les pod Kačinom nad bratislavským Lamačom, ktorý nakreslil na konci šesťdesiatych rokov. Perokresbami lišajníkov ilustroval kľúč na určovanie výtrusných rastlín, či skriptá alebo učebnicu mykológie. Rád športoval – v mladších rokoch behal, v zime sa vydával na bežky. Obdivovali a radi sme počúvali rozprávania o jeho cestách na bicykli z Bratislavy do Žiaru nad Liptovským Mikulášom. V Slovenskom

národnom múzeu bol organizátorom legendárnych behov do schodov. Vo voľnom čase sa na bystrenie mysle a pre pobavenie a poučenie kolegov venoval originálnej spisbe – napríklad vydávaniu časopisu Sedolor, ktorý šírila „práce prestarnutých postpubertálnych pracovníkov“ a vychádzal podľa potreby, čiže neperiodicky a pochopiteľne bol nepredajný. Rozkošnými dielkami boli Ivanove dedikačné básničky k narodeninám a meninám kolegov. Trefne v nich rozobral osobnosť oslávenca či oslávenkyne a poukázal na kľúčové momenty ich života.

Ivana hnevala nízka úroveň jazykovej kultúry a kultúry vyjadrovania najmä v masovokomunikačných prostriedkoch a krátka pamäť národa. A čo mal rád? Treba povedať, že aj ostatné roky rád a pravidelne chodieval na naše pracovisko. Pozdávala sa mu voľnosť, priateľská atmosféra a čínorodý duch. Obracali sa na neho kolegovia nielen z materského oddelenia, ale so žiadosťou o konzultácie ho vyhľadávali aj „vyššiar“ zaoberajúci sa históriou botanického výskumu, latinskými diagnózami či identifikáciou lokalít. Sám uprednostňoval prácu s lišajníkmi, rád určoval položky lišajníkov nielen z vlastných zberov, ale siahol aj na balíky, ktoré nestíhali spracovať kolegyne.

V titule viacerých populárno-odborných článkov Ivana Pišúta sa ohýba prívlastok „zabudnutý“ – zabudnuté pamiatky, zabudnutý buditeľ, bádateľ, florista, zabudnutí botanici... Náš učiteľ a priateľ Ivan Pišút si postavil počas svojho života dostatočne silné základy pre svoj pamätník. Veríme, že tak ľahko sa na neho v lichenologických kruhoch nezabudne.

Anna Lackovičová & Anna Bérešová

Odkazy na bibliografické práce:

- Lisická E. (1985): RNDr. Ivan Pišút, CSc., päťdesiatročný. – Múzeum 30: 87.
- Lizoň P. (1985): RNDr. Ivan Pišút, CSc., päťdesiatročný. – Zborník Slovenského Národného múzea, Prírodné Vedy, 31: 199–207.
- Liška J. (1994): Ivan Pišút (*13. 3. 1935 Bratislava). – Bryonora 14: 23.
- Lackovičová A. (1995): RNDr. Ivan Pišút, CSc., sexagenarian. – Biologia 50: 445–448.
- Guttová A. (2005): RNDr. Ivan Pišút, DrSc. – jubilan. – Bryonora 35: 40–41.
- Matoušek B. (2000): RNDr. Ivan Pišút, DrSc. šesťdesiatpäťročný. – Zborník Slovenského Národného múzea, Prírodné Vedy, 46: 82–108.
- Jančula M. (2010): RNDr. Ivan Pišút, DrSc. – očami archivára (*13. 3. 1935). – Bryonora 46: 76–77.
- Guttová A. & Lackovičová A. (2015): K osemdesiatym narodeninám lichenológa RNDr. Ivana Pišúta, DrSc. (*13. 3. 1935). – Bulletin Slovenskej Botanickej Spoločnosti 37: 150–154.
- Liška J. (2015): K neuvěřitelným osmdesátinám – zdroje a součásti Ivana Pišúta. – Bryonora 55: 79–81.
- Guttová A. & Lackovičová A. (2018): RNDr. Ivan Pišút, DrSc. (*13. 3. 1935 – †14. 12. 2017). – Bulletin Slovenskej Botanickej Spoločnosti 39: 112–114.

Obr. 21. Ivan Pišút na chalupe v Žiari, 2. 5. 2015. Foto P. Pišút
Fig. 21. Ivan Pišút at his cottage in Žiar, 2 October 2015.
Photo by P. Pišút

Obr. 22. Prof. Jiří Váňa na bryologické vycházce v Lost Valley, Glen Coe ve Skotsku v květnu 2006. Foto D. Long
Fig. 22. Prof. Jiří Váňa during a bryological excursion in Lost Valley, Glen Coe, Scotland in May 2006. Photo by D. Long